

- 10 Üsenova A.Ä. *Qazırǵı qazaq öleñiniñ qūrylysy: дәstür jәne damu ürdisteri.* – Almaty, Bilim, 2010. – 320 b.
- 11 Tūrjan O. *Mahambet öleñderiniñ poetikasy.* – Almaty: Aqıqat, 2013. – № 9. – 134 b.
- 12 Mūqanov S. *Halyq mūnarysy.* – Almaty: Jazuşy, 2002. – 304 b.
- 13 Qyraubaeva A. *Ejelgi дәuir әdebieti.* – Astana: Elorda, 2004. – 280 b.
- 14 Omarūly B. *Zar zaman poeziasy.* – Almaty: Bilim, 2010. – 307 b.
- 15 Tileşev E. *Suretke jәne көrkemdik әdis.* – Almaty: Arqa, 2005. – 278 b.

MPHTI 512.122

<https://doi.org/10.51889/2020-4.1728-7804.67>

Сұлтанғалиева Ж.С.¹

¹Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті,
Ақтөбе, Қазақстан

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ПОЭЗИЯСЫ ЖӘНЕ Ф.ОҢҒАРСЫНОВА ЛИРИКАСЫ

Аңдатпа

Мақалада Ф.Оңғарсынова өлеңдерінің лирикалық кейіпкері кім және автормен қарым-қатынасы, көркемдік пен шеберлік өрнектері сөз болмақ. Сонымен бірге, Ф.Оңғарсынованың әр тақырыптағы лирикалық өлеңдері, ондағы кейіпкерлер әлемі, яғни лирикалық қаһарман мәселесі, ақындық шеберлік сырларын әр қырынан пайымдау көзделген.

Ғылыми мақалада көрнекті ақын Ф.Оңғарсынова поэзиясының эстетикалық танымы мен ақын шығармашылығын салыстырмалы талдау жасау сияқты міндеттер алға қойылған.

Мақаланың негізгі мақсаты ақын өлеңдерінің тақырыптық, жанрлық түрленуіне байланысты мазмұндық, тәрбиелік мәнін ашу, көркемдік құралдарды пайдалану ерекшелігіне тоқтала отырып, ұлттық бояудың қанықтығын, стилін анықтау болып табылады. Фариза жырларынан ақын жүрегінің мазасыз дүрсілін оның қаһармандарының өмірдің әрбір қалтарысына мазасыз көзқарасын ұғынғандай боламыз. Ақын өлеңдері автордың өз мінезін, қоршаған ортаға көзқарасын анықтайды. Өйткені оның поэзиясы өршіл поэзия, сырлы да суретті поэзия екендігі көркемдікпен сараланады.

Түйін сөздер: поэзия, лирикалық кейіпкер, көркемдеу мен шеберлік, өлең күдіреті, көркемдік құралдар, ақындық шеберлік, жанрлық түрлер, автормен байланыс

Sultangalyeva Zh.¹

¹Aktobe State Regional University after K.Zhubanov,
Aktobe, Kazakhstan

MODERN KAZAKH POETRY AND LYRICS F.UNGARSYNVA

Abstract

The article presents a detailed analysis of the multifaceted poetic work of the famous poetess F. Ungarsynova. This is the indissoluble unity of the lyrical hero and author, and the poet's finest poetic speech, and the variety of the genre of her works, and the complex world of the image of the lyrical hero.

The article attempts to describe the aesthetic worldview and work of F. Ungarsynova in a comparative manner.

Particular attention is paid to the artistic world and the linguistic means of F. Ungarsynova, who have her own poetic style. Also considered is the enormous influence of the poet's work on modern Kazakh poetry. The article draws attention to the fact that the poetess managed to combine such principles as open citizenship and piercing lyricism, purity and nobility of human relations and the tragedy of unrequited love, lines about sacred friendship and wise thoughts about the poet's craft. Her poems are an impressive picture of modern reality.

Keywords: poetry, lyrical character, art and poetic masterpiece, art tool

Сұлтанғалиева Ж.С.¹

¹ *Актюбинский региональный государственный университет им. К.Жубанова, Актюбе, Казахстан*

СОВРЕМЕННАЯ КАЗАХСКАЯ ПОЭЗИЯ И ЛИРИКА Ф.ОНГАРСЫНОВОЙ

Аннотация

В научной статье представлен подробный анализ многогранного поэтического творчества известной поэтессы Ф. Унгарсыновой. Это и нерасторжимое единство лирического героя и автора, и тончайшая поэтическая речь поэтессы, и многообразие жанра ее произведений, и сложный мир образа лирического героя.

В статье сделана попытка описать эстетическое мировосприятие и творчество Ф. Унгарсыновой в сравнительном ключе.

Особое внимание уделяется художественному миру и языковым средствам Ф. Унгарсыновой, которой присущ собственный поэтический почерк. Также рассматривается огромное влияние творчества поэтессы на современную казахскую поэзию. В статье обращается внимание на то, что поэтессе удалось совместить такие начала, как открытая гражданственность и пронзительная лиричность, чистота и благородство человеческих отношений и трагичность неразделенной любви, строки о священной дружбе и мудрые мысли о ремесле поэта. Ее стихи – впечатляющая картина современной действительности.

Ключевые слова: поэзия, лирический герой, художественное обрамление и поэтическое мастерство, художественные средства, магия поэзии, поэтическое мастерство, жанровые типы, связь с автором

Кіріспе. Қазақ әдебиетін бұл күнде жұлдыздан алқа тағылған көк күмбезіне теңеуге болады. Сол көк күмбезінде үркердей шок жұлдыз боп жыр биігінен көрініп жүрген ақын қыздарымыз бар екенін мақтанышпен айта аламыз. Ал әрірекке көз салсақ, өлең өнерінің оларға бұрыннан дарығанын көріп, тағы да мерейіміз өсе түседі. Халық ауыз әдебиетінің үлгілерінде кездесетін Қарашаш сынды үлкен ақылды, от ауызды, орақ тілді қыздар шешендіктің не бір ғажайып шыңына жеткені бәрімізге аян. Бертіңгі дәуірде өмір сүрген Сара ақынның өнері ше?.. Өзінің тұңғық терең ойымен, сезімнің қылын тап басып, үздіктіре шертетін нәзік жырымен Біржан сияқты ақиық табындырған Сара таланты ұрпақтан – ұрпаққа ешқашан көмескі тартпас сап алтындай, асыл мұра боп қалуда. Күні бүгінге дейін одан үйренер, өнеге алар жайлар көп.

Алайда өткенге көз тастағанда, өз талантымен осындай оқшау шыққан өнер саңлақтарын саусақпен санап шығуға болады. Солардың бәріне де кегежесі кейін тартқан кер заман кері әсерін тигізіп отырған. Сондықтан да әрқайсысының өз өлең жолдарында халықтың ауыр халін толғап, қанаушы тап өкілдеріне деген ыза – кегін отты сөзбен білдіруі заңды да.

Ұлы қазан төңкерісі байырғы қазақ жеріне теңдік пен бақыт әкелді. Осыдан кейін еліміз нұрлы жаңбырдан кейінгі даладай қайта құлпырып, түрленіп кетті.

Төңкеріс еңбекші халыққа теңдік әкелумен қатар оның өнерінің дамуына да кең даңғыл жол ашты. Осы кездегі әдеби өрлеу жылдарында біз Шолпан Иманбаева, Алма Оразбаева сияқты ақын қыздардың аттарын атап өтуге тиіспіз. Олар да жаңа заманның алтын шапақты таңын шабыттана қарсы алып, оны қуана жырлады. Қазақ қыздарының ішінде ұлы өзгерістің мәнін алғашқылардың бірі болып сезініп, соны өзге замандастарына жеткізуге ат салысты. Әрине бұл ақындардың жырларында әйел теңдігі басты тақырып болуы да түсінікті. Алдымен олар төңкеріс берген осы теңдікті зор қуанышпен жырлады. Осыған орай қазақ әйелдерінің қазан төңкерісінен бұрынғы ауыр халін, сүйгеніне қосыла алмай қорлыққа өткен өмірін жырларына арқау етті. Заман талабына сай жазылған өлеңдер ауыздан - ауызға тарап, айтылып жүруі соның айғағы.

Әдістеме. Міне, осы Ш.Иманбаева, А.Оразбаева сияқты ақын қыздардың жолын кейінгі сінділері жалғастырып, бүгінде әдебиетке олжа салып келе жатса, бұл бәріміз үшін қуаныш, әрі мақтаныш. Әрине, жоғарыда аталған ақын қыздардың өлеңдері, бүгінгі оқырман көзімен қарағанда, көркемдік дәрежесі жағынан әр деңгейде болуы мүмкін. Уақыт өткен сайын өсу, өркендеу, алға қарай дамудың болып тұруы даму заңы. Қазіргі оқырман көзі қарақты, көркемдік талғамы жоғары қауым. Бірақ бүгінде әдебиетке үлес қосып жүрген ақын қыздарымыз осы мәдениетті (интеллектуалды) поэзия талабына сай ойлы да отты жырлар жазуда. Солардың ішінде М.Хакімжанова, Т.Әбдірахманова, М.Айтхожина, Г.Сейілжанова, А.Бақтыгереева, Ф.Оңғарсынова, Р.Қунақова, Қ.Бұғыбаева және басқа осылар тәрізді ақындар есімін атап өтуге тұрарлық. Олардың әрқайсысы өзіндік үнімен, өзіндік өрнек нақышпен жырлауға тырысады. Оқырмандардың әрқайсысының жырларын танбай танитыны да содан болса керек.

Осылардың арасында өзінің арынды, адуынды, кейбір сыншылардың айтуынша «әйелге тән емес тентек» өлеңдерімен көзге түсіп жүрген Фариза Оңғарсынованы ерекше атаған орынды. Ақынның шығармашылығы сан қырлы, көп салалы. Алайда оның өлеңі әрқашан сыршылдығымен, сыншылдығымен тәнті етеді.

Осыны «ағынан ақтарыла жырлау, ой, сезім тізгінін өлең жолында ірікпей еркін ұстау – «Шілде», «Сенің махаббатың», «Жүрек күнделігі», «Дауа», «Сұхбат» атты мәнді жинақтардың авторы Фариза Оңғарсынова туындыларының өзекті қасиеті», - деп сыншы А.Егеубаев орынды айтқан.[1,32].

Ақын Ф.Оңғарсынованың шығармашылығы сол кездің өзінде баспасөз бетінде сыншылардан ара-кідік бағасын алып жүрді. Олардың әрқайсысы ақынның шығармашылығына әр қырынан үңіле қарап, кемшілік жетістіктерін айтуға тырысқан.

Өнерпаздық тұлғасын дүйім жұрты танып білген, елі мен халқына қадірі артқан, табиғат сыйлаған талантымен танылған поэзия тарланбоздарының шығармашылық өрнегінің өмірлік мұратқа айналып, зерттелуінің өзі – ғұмырлық рухани танымға ие заңды құбылыс.

60 – жылдары әдебиет әлемінің айшықты жанры – поэзияда адуынды жырларымен жұртшылықты елең еткізген ақынның бірі Фариза Оңғарсынова болатын.

Абай атындағы Республикалық мемлекеттік сыйлықтың лауреаты, Қазақстанның халық жазушысы, қоғам қайраткері, көрнекті ақын Фариза Оңғарсынова шығармашылығы қазақ әдебиетінде өзіндік үні мен орны бар тұғырлы дүние.

Ф.Оңғарсынова поэзиясының табиғатын түсіну – алыптардан бастау алады. Көркем сөз зергерлері Ғ.Мүсірепов, Ө.Тәжібаев дамытқан баянды бағам – байлауды әдебиетші ғалымдарымыз М.Қаратаев, Ө.Шәріпов, С.Сейітов, З.Ахметов, Ө.Жәмішев, С.Қирабаев, Р.Нұрғалиев т.б жалғастырды. Ақынның өз тұтастарынан және қаламдас іні – сіңлілерінен К.Ахметова, Н.Оразалин, Ө.Кекілбаев, С.Ерубасев, У.Қалижанов, А.Егеубасев, Т.Шапай және басқалардың пікірі – пайымдарының мәні жоғары болды.

...Көңілді, жайлы күнімді,
Азапты, қайғы – мұңымды.
Өзіммен бөліскенің үшін,
Қатем мен жетістіктерім үшін,
Мынау менің қиындау тағдырым болып,
О баста көріскенің үшін,
Өлең, мен сені аялап өтем!

Осы бір жолдарды оқып отырып, ақынның шынайы жүректен ақтарыла шерткен сырының адалдығына күмән келтіре алмайсыз. Бұл жолдарда о баста тағдыр боп жолыққан ақындық өнердің қиындығы да, оның оқпаны көп соқтықпалы соқпағы да, кейде түн ұйқыны төрт бөлгізетін мазасыз шақтары да қолмен қойғандай дөп басып айтылған емес пе?..

Ендеше жыр құдіреті, оның кез – келген сезімтал оқырманды бейтарап қалдыра алмайтын сенімділігі дегеніміз де осы. Жоғарыдағы жолдар белгілі ақын Фариза Оңғарсынованың қаламынан шыққан.

Ақын қыздар шығармашылығына зер сала қарағанда, Ф.Оңғарсынованың ерекше дараланып көзге түсетіні бұлтартпас шындық. Ақын шығармашылығы жайлы жазған Ө.Бөпежанова оның лирикалық қаһармандарын «...Отты да өршіл, асқақ та мазасыз жандар», - деп орынды түсінік жасайды. [2,21].

Шынында да Фаризаның жырларын оқып отырғанда, ақын жүрегінің мазасыз дүрсілін оның қаһармандарының өмірдің әрбір құбылысына мазасыз көзқарасын түсінгендей боламыз.

Осы бір жағдай бізді, оқырмандарды да баурап, жыр әуеніне қарап ысынып – суынып отырғанымызды байқамай қаламыз. Ал поэзияның, тұтастай алғанда әдебиеттің ұлы мақсаты да оқырманды бейтарап қалдырмау, өзі айтып отырған идеяға өзгелерді тарта, баурай білуі екені даусыз. Ақын мұрасы сонау алпысыншы жылдардың қақ ортасында бастау алып, сексенінші жылдардың аяғындағы дейінгі кезеңді қамтиды. Ақын лирикасы талантты өлеңдермен толықты. Осылардың арасында “Маңғыстау монолоктары” Мемлекеттік сыйлыққа ие болған шығармасы.

Нәтижелер. Жазушы, әрі ғалым Ө.Шәріпов «Қазақ поэзиясы өрлеу үстінде» деген мақаласында: «...Осы дәуірде келіп қосылған, қазір даусыз, жақсы талант ретінде жүрген қыз – келіншек ақындар жайында біраз әңгіме айта кету керек. Олар Қ.Бұғыбаева, А.Бақтыгереева, Ф.Оңғарсыновалар. Бұлар бұрын аттары белгілі М.Хакімжанова бастаған Т.Әбдірахманова, Ө.Шалабаева, М.Айтхожиналардың тобына қосылған анық талантты, білімді ақындар» деп сол кезең көзқарасында байламын айта келе: «...Аз ғана қынжылатын жағдай – бұл есімдері аталған қыз – келіншек ақындардың өлеңдеріндегі тақырып ауқымы, диапазон, азаматтық әуен әлі жетімсіз. Сондықтан да олардың дауысы тым ұяндау шығып жатады. Даралану, ерекшелену, өсу байқалмайды. Тек Ф.Оңғарсынованың соңғы топ өлеңдері оқушы қауымды бір сүйсіндіргені бар» деп айтқан болатын.

Соңғы кездері әйел және ер ақындардың шығармашылығындағы айырма жөнінде әртүрлі, кейде кереғар пікірлер айтылып жүр. Ф.Оңғарсынованың шығармашылығын жалпы талдауға кірісер алдында осы жайға тоқтала кету жөн секілді. Өйткені Фариза шығармашылығы осы айтылып жүрген «шартты» айырмашылықты жоққа шығаратын бірден – бір дәлел тәрізді.

Жалпы әйелдер шығармашылығы жайлы сөз етілгенде, «Әйелдер әйелше жазу керек, олардың жыры әйел затына тән нәзік те мөлдір болғаны жөн», - деген сияқты пікірлер жиі естіледі. Бұл бұрыннан қалыптасып қалған кейбір кереғар түсініктерге байланысты болуы мүмкін. Ф.Оңғарсынова өзінің «Талант табиғаты біреу» атты мақаласында жоғарыдағы мәселеге байланысты өз ойын айтқан. Осы мақалада «Жас ақын жазушылардың өткен бір кеңесінде белгілі ақын Олжас Сүлейменов: «Поэзияда әйел, еркек, кәрі мен жас жоқ, жақсы өлең бар, сосын нашар өлең бар» - деп өте түсінікті айтқан еді», - деп автор өз пікірін айқын білдіреді. Шынында да әңгіменің түйіні – ақынның өмірді қалай көріп, оны қай қырынан көрсете алуында ғой. «Әйелдер поэзиясы» деген түсінік орыс әдебиетінде де болғанын білеміз. Міне, осы түсінік өз шығармашылығымен жоққа шығарған Анна Ахматова еді. Айтыс барысында көз жүгіртіп, зер сала мән жан Сараның мірдің оғындай сөзі, айшықты жыры Біржанға дес бермейтінін аңғарып, таң қалады. Сараның жеңілісінің өзі ақын талантының ортаң қолдығынан емес еді. Арқаға аты

таныс арынды Біржан ақынның өзі айтыс соңында Сара талантына құрмет көрсетіп, тіпті оның жеңілгеніне өкініш білдіргендей болады. Осы жерде Фаризаның мына бір өлең жолдарына назар аударып көрелік.

Менде бір толғаныс бар,
(Кейде өзім де түсінбеймін).
Дауыл күнгі дарияның күшіндей бір.
Сонау біздің қырдағы тұяқ тілген
Бәйге алаңы секілді дүсірлеймін.

Өзім сонда тұтас бір ғасырдаймын,
Жүргендеймін жарқылдап қасында Айдың
Марғау бейжай дүниені сілкіндіріп,
Бір таң қылмай мен, сірә, басылмаймын.

Біз осы бір ұзақтау үзіндіні босқа келтіріп отырғанымыз жоқ. Жоғарыдағы жолдар кейбір ер ақындардың аузына түсе қояр ма екен. Өзін «тұтас бір ғасырдаймын», «дүниені сілкіндіріп, бір таң қылмай басылмаймын» - деп адуындап отырған – нәзік жанды әйел жандарының өкілі. Ал керісінше, сағыныш саздарын сыздата жырлап, аузын ашса, көкірегінен күрсінсестілетін күйрек, күйкі ер ақындарды қайда жібереміз. Мұның өзі оқырмандар әйел ақындарды «нәзік сезім» сырын іздеп қана қоймайтынын даусыз дәлелдейтіндей.

А.Ахматова, М.Цветаева, С.Капутикян, М.Аллигер, Б.Ахмадулина жырларына табынушылар оларды өздері сүйіп оқитын ер ақындардан кем санамаса керек. Сондай – ақ қазақ оқырмандары Ф.Оңғарсынованың, М.Айтхожинаның, А.Бақтыгерееваның және басқаларының поэзияларын сүйікті ақындары М.Мақатаевтың, Қ.Мырзалиевтің жырларынан кем көрмейді.

«Көркем сөз көкжиегінде, ақынға, жазушыға, еркекке, әйелге, кәріге, жасқа деп шектеліп қойылған Саржайлау да жоқ, құлазыған қу дала да жоқ. Ашты теңіз де ортақ, тұщы теңіз де ортақ, ғарышқа дейінгі биіктік те ортақ, Жер – Ананың отты жүрегіне дейінгі тереңдік те ортақ. Ерлік, адалдық, батылдық, ұяттылық, арлылық сияқты адамгершілік – адамдық қасиеттердің бәрі де ортақ. Мен қазақтың ақын қызы Фаризаны осындай асқарлардың шыңында көремін».

Академик жазушы Ғабит Мүсіреповтің Фаризаның «Сұхбат» деп аталатын кітабына жазған ағалық алғы сөзі осылай басталады. Әр сөзінің салмағы, сабағы бар сарабал суреткердің «Сұхбатқа» алғы сөз жазуында арлы ақынға, азамат ақынға берілген биік әрі әділ баға деп қарауымыз керек.

Сонымен бірге бүгінгі әйелдердің қоғамдағы рөлі, жауапкершілігі артып, олардың сана – сезімі, ақыл – ой дәрежесі жаңа бір сатыға көтеріліп отырған кезеңде әйелдер шығармашылығына тән ерекшеліктердің де бар екенін жоққа шығара алмаймыз. Әйел ақындар барлық адамзатқа тән махаббат, бейбітшілік тақырыптарын өздеріне ғана тән ынтық жүреппен, аналық сезіммен бере алады. Сондықтан да олардың айтқандары көкейге қонымды, нанымды көрінеді. Алайда мұны әйел ақындардың бірден – бір әрі сөзсіз ерекшелігі деп қатаң шекарамен бөліп тастауға да болмайды. «Жаңа уақыттың жаңашыл ақындарының жаңашылдығы, жаңаны ғана жазғандықта емес, құбылысты бұрын жырламағандай етіп, өзінше, өзгеше суреттей білуінде», - деген екен кезінде атақты Гете. Ұлы ақындардың осы сөзі күні бүгінге дейін өз мәнін жойған емес. Қазіргі жаңа заманның, бақытты заманның ақындары сол өмірден өздері түйген, өздері куә болып, сүйсінген жайларын жырына қосады, мынау талғампаз өмірдің бар бояуын алып, тынысын жыр жолдарына орап, жып – жылы қалпында оқырмандарына ұсынады. Бақытты еліміздің алдында тұрған ұлы мұраттар шабытқа – шабыт қосып, жыр селін асқақтатқандай.

Әдебиетімізге кешегі алпысыншы жылдары өзіндік дауысы, айшық бедері, қайталанбас нәзік қолдан шыққан өрнегі бар бір жас дарын келіп қосылды. Әдебиет сүйгіш қауым әлі шырқатып кете алмаған дірілі басым жас дауысты бірден естіп, елендесті. Сонда олар осы балғын дауыстың келе – келе буынын бекітіп, жыр әлемінде шырқай көтерілетініне сенім білдірген еді. Оған ағалық, апалық ақ тілектерін арнап, қамқор құшақтарын жайғандар да табылды.

Міне, сол үннің иесі Фариза Оңғарсынова болатын. Бүгінгі Фариза деген есімнің өзі жыр сүйер қауымның құлағына сіңісті. Ал, онда аты – жөнін толық айтқанда ғана бірлі – жарым өлеңдерімен, баспасөз бетіндегі журналистік мақалаларымен еске түсетін жас талап еді. Алғашқы кездегі қымсына оқып, оқырман жүзіне ұяла қарайтын жырлардың бірте – бірте буыны бекіп, бұғанасы қатайған болатын. Әсіресе оқырманға оның өлеңдеріндегі көсілген еркіндік, тың ойлар, тосын ырғақ әсер ететін.

Бұл күнде сол Ф.Оңғарсынова «Сандуғаш», «Асау толқын», «Мазасыз шақ», «Мен сенің жүрегіңдемін», «Сенің махаббатың», «Дауа», «Сұхбат», «Жүрек күнделігі» атты көпке таныс жинақтардың авторы, елге белгілі ақын.

«Адам деген күрделі жаратылыс қой. Оның ішінде әйел адамның жан дүниесі – өз алдына бір әлем, мен өз жырларымда сол әйел жанының сан күйін мүмкіндігім жеткенше жырлағым келеді. Менің бұл тақырыптағы лирикалық кейіпкерлерім – әйелдер, олардың тағдыры, жан дүниесі, күлкісі мен көз жасы – өлеңдерімнің арқауы», - деп жазған Ф.Оңғарсынова «Шілде» атты кітабының алғы сөзінде.

Бұған автордың шығармашылық жолындағы тұтас бір ойы сыып тұр. Ол әйелдердің көзімен, олардың сезім - түйсігімен, солардың түсінігімен қарай отырып, өмір құбылыстарын жырға қосады. Әйтпесе жоғарыда келтірілген ойлар тек әйелді ғана жырға қосамын, одан басқа тақырып маған жат деген ұғым туғызбаса керек.

Талқылау. Біз ақынның өмір жолына тоқталып жатуды мақсат етіп қоймағандықтан оның шығармашылығына ғана үңілеміз. Ф.Оңғарсынованың шығармашылығы да көптеген тақырыптарды қамтыған, сан қырлы, сұлулық сипаты күрделі шығармалар. Ақын ешқашан белгілі тақырып аясында қалып қоймақ емес, сол себепті де поэзия өмірдің өзіндей күрделі. Өмір мен поэзияның егіз ұғым ретінде қаралатыны да сондықтан. Өйткені өмірсіз поэзия, поэзиясыз өмір болуы мүмкін емес. Ғасырлар бойы талай дүлдүл ақын жырласа да сан қырынан ажарлана түсіп келе жатқан мәңгілік тақырып бар. Ол – махаббат тақырыбы. Махаббат – туған жерге, елге деген бітпейтін, ешқашан ортаймайтын сүйіспеншілік, өмірге құштарлық. Махаббат – ананың балаға, баланың анаға ынтықтығы. Махаббат – ғашық жандардың табынатын тәңірі. Олай болса тіпті бүкіл адамзат өмірінің түп қазағы – махаббат екенін байқаймыз.

Фариза жырларында да осы мәңгілік тақырып өзінше өрнекпен берілген.

Сен де тас та қастерлі, аспанда алау,
Сен де жанды тербетер дастан бар – ау.
Менің мына өмірге құштарлығым,
Сені жақсы көруден басталған – ау.

Бұл үзінді ақынның «О туған жер...» атты өлеңінен келтірілген. Айтылып, жазылып, жүрген, кейбір сыншылар айтатындай «шиырланған тақырып». Бірақ ақын сол тақырыпты өзінше жырлайды. Сөйтіп, мына өмірге деген құштарлығының туған жерді жақсы көруден басталғанын әдемі айтады. Адамға өмір сыйлайтын, махаббат сыйлайтын кіндік қаны тамған туған жері екенін әсем баяндайды. Әркімнің – ақ ойындағы сөз. Алайда мынау өлеңді оқып шыққан соң ғана, «шынында да солай - ау», - деп тамсанамыз. Ақынның тапқырлығы дегеніміз осы. Немесе мына жолдар ше:

Арғымақтары қайда екен бұл даланың,
Бәйге алаңын көргенде шыдамадым.
Аңсап келген ауылда сәйгүлікке,
Тақым салмай мен қалай тұра аламын.

Ауылды аңсап алыстан келген адамның шынайы толғанысы айқын көрінбей ме?! Тек бұл емес, бір шумақ өлеңде ұлттық бояу да жатыр. Сайын далада жұлдыздай ағар арғымақ, сәйгүлікке тақымын тигізбей көңілі тыншымайтын қазақ баласы көз алдымызға келеді. Бәйге алаңын көргенде көңіліне желік біту де халқымызға тән қасиет.

Ақын болған істі баяндаушы немесе суреттеуші ғана емес, ол сол өмірге белсене араласып, өзі көрген, куә болған жайды жария етуші, белсенді күрескер. Алайда ол ерлік істерді жыр қылғанда оның қоғамдық мәнін ашып, соған шынайы көңілден таңданады, ақындық жүреппен сүйсінеді.

Маңғыстау!
Мұнараларың шаншылса аспанды ұрып,
Тайталаса алмай қалады асқар бұғып.
Жанар таулардай лапылдап отты алауларын
Жанары жасық жандарды жасқандырып.

«Маңғыстау»... атты өлеңін осылай асқақ пафоспен бастаған ақын ұлы өзгерістерді қуана қошеметтеп, ерекше шаттанады, осы мақсатта өлеңнің ырғағы да арынды, екпінді құрылған. Маңғыстаудың жаңарған, жасарған түріне сүйсініп тұрған ақын бір сәт былай толғанады:

Өмірге құштар жандардың,
Жалынды жүрегі дауылды далаға ғашық.
Мұнаралардан жүр мұнда самал адасып.
Жастықтың құрыш қолымен кетіпті бүгін,
Құмдауыт белді құз кеуде қалалар басып.

Міне, біз әлгі ұланғайыр ғажайып өзгерістердің өздігінен ғайыптан болмағандығын, оның адамның жасампаз қолынан туғанын көріп, мерейіміз тағы да көтеріледі. Мұнда таңдай қағу жоқ, жастықтың құрыш қолы жасаған іске, ерен еңбекке разылық, замандас ерлігі үшін мақтаныш сезімі бар.

Талай ақын дала десе әуелі көз алдына оның тау – тасын, өзен – көлін, төскейді дүсірлетіп шауып бара жатқан сәйгүліктерді, мыңғырған мал мен жайқалған егінді елестетеді. Әрине бұл да дала ол да жырлануы керек. Бұл ретте Фариза өз даласын табиғат тамашаларынан емес, ол даланың абзал адамдарының тағдырынан, солардың өскен ортасынан іздеуі оның өзіндік үнін, өзіндік жолын айқындайды.

Торғай елі туралы Фариза сол даланың қара топырағында туып, бүгінде қазақ поэзиясының тұлғалы жандарының біріне айналған Сырбай ақынға назы ретінде жырлап кетуі қандай жарасымды. Ол осы өлкеге деген

сүйіспеншілігін ақын ағасына сыр қылып айтып, шашу ғып шашады. Фариза өскен өнерді қазақтың жалпақ даласының символы ретінде таниды. Сол өлкені өзінің туған үйіндей ыстық сезінеді. Әйтпесе ақын:

Аңсаумен оралуы гүл шоғына,
Басылар емес жанның сусауы да.
Сонан соң өкінбес ем кетсем мәңгі
Айналып боз даланың жусанына! – деп айта алмас еді, тебірене алмас еді.

Ақын өлеңдері автордың өз мінезін, дүние танымын анықтайды. Өйткені оның поэзиясы өршіл поэзия, сырлы да суретті поэзия.

Ол өз өлеңдерінде өзін мүлде кішіге санайды. Торғай толғауларын ақын қыз жырлай отырып, сол елдің азаматтарының тұлғасына қызығады, ерлік істеріне сүйсінеді.

Қорытынды. Оның өлеңдерінен ақын кредосы, оның шығармашылығында ұстанған ең негізгі сара бағытын айқын байқаймыз. Жұмыр жердің бүгін мен ертеңі, адамзат мүддесі шын мәніндегі үлкен әріппен жазылар махаббат қай заманның да озық ойлы адамдарын, ақындарын толғандырып отырғаны даусыз. Болашақта да ол ақындар жырының ең басты, негізгі тақырыбы болмақ. Осы мәңгілік тақырыпты Фариза да өз үнімен, өрнегімен жырлап келе жатқанын шама – шарқымыз жеткенше көрсетуге тырыстық.

Фариза кейбіреулердей сылбыр сезім, сағымдай созылған бітпейтін мұңнан ада. Рас оның кейбір махаббат тақырыбына жазған өлеңдерінде сағыныш пен нәзік мұң бар. Бірақ оны күйректік деп айтуға әсте бола қоймас. Қай өлеңін оқып қарасаңыз да ішкі бір ширығуды, өзіне деген сенімділікті, жасымайтын жігерді аңғарып сүйсінесіз. Ақын - образ – оқырман үш бұрышындағы принцип лирикалық қаһарман мұңының объективтік сипатта үшеуіне ортақ болуы десек, Фариза ақын лирикасында оқырман жүрегін толқытсам, сезімін оятсам деген ой ешқашан бәсеңдемейді. Фаризаның тағы бір ерекшелігі деп оның өлеңдеріндегі оттылықты, арындылықты айтуға болады. Кейде ол басы асау жырының шаужайына ие бола алмай, ағылып, төгіліп кетеді. Бұл да оның оқырмандарын сүйсіндіретіні даусыз. Ақын қыздарымыздың біразында осы жетісе бермейді.

Өлеңге талғаммен қарау әр ақынның міндеті десек, осы қасиет бар ақында бірқалыпты емес. Ал Фаризаның сырбаз талғампаздығын, тіпті кейде кірпияздығын бұған дейін айтқанбыз. Соның негізінде ақын өлеңді барынша жинақы, тартымды жазады. Мұның өзі оның әр өлеңіне ерінбей тер төгетінін байқатады.

Әсіресе тың айшықты бедерлер, бейнелі образ берудегі жетістіктері осыған дәлел. Ақынның шеберлік қырларының күрделі сан алуан болуы да сондықтан.

Қорыта келе айтарымыз, қазіргі қазақ поэзиясында Ф.Оңғарсынова екпінді, еркін үнмен қалың оқырманның сүйіспеншілігіне бөленген.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Егеубаев. А.Сыр мен сымбат.- Алматы, Жазушы, 1981. - 223 б.
- 2 Бөпежанова. Ә.Өрнектер. – Алматы, Жазушы, 1991.- 200 б.
- 3 Шәріпов Ә. Қазіргі дәуір және қазақ совет әдебиетінің даму проблемалары. - Алматы, Ғылым, 1973. - 86 б.
- 4 Тәжібаев. Ә.Фаризаны оқысам, қанаттанып қаламын.// Жетісу, 1989,23 желтоқсан
- 5 Мүсірепов Ф. Заман және әдебиет. – Алматы, Жазушы, 1982.- 352 б.
- 6 Қабдолов З. Сөз өнері. – Алматы: Қазақ университеті, 1992.-360 б.
- 7 Оңғарсынова. Ф.Сұхбат. – Алматы: Жазушы, 1982. -179 б.
- 8 Сүлейменов. О.Сөз қадірін түсінген оны босқа шаппайды. // Қазақ әдебиеті газеті, 1976. 18 маусым.
- 9 Мүсірепов. Ф. Алғы сөз // Ф.Оңғарсынова. Сұхбат.– Алматы, Жазушы, 1982.-179 б.
- 10 Гете. И.В. Он томдық шығармалар жинағы. – Москва, 1988.
- 11 Оңғарсынова. Ф.Шілде. – Алматы, Жазушы, 1978. – 318 б.
- 12 Әлімқұлов Т. Жұмбақ жан. – Алматы, Жазушы, 1972. -132 б.

References:

1. Egeubaev. A.Syr men symbat.- Almaty, Jazuşy, 1981. - 223 b.
2. Böpejanova. Ä.Örneker. – Almaty, Jazuşy, 1991.- 200 b.
3. Şäriпов Ä. Qazırğı дәuir және qazaq sovet ädebietiniñ damu problemalary. - Almaty, Ğylym, 1973. - 86 b.
4. Täjibaev. Ä.Farizany oqysam, qanattanyр qalamyn.// Jetisu, 1989,23 jeltoqsan
5. Müsirepov Ğ. Zaman және ädebiet. – Almaty, Jazuşy, 1982.- 352 b.
6. Qabdolov Z. Söz öneri. – Almaty: Qazaq universiteti, 1992.-360 b.
7. Oñğarsynova. F.Sühbat. – Almaty: Jazuşy, 1982. -179 b.
8. Süleimenov. O.Söz qadırın tüsingen ony bosqa şaşpaidy. // Qazaq ädebietі gazeti, 1976. 18 mausym.
9. Müsirepov. Ğ. Alğy söz // F.Oñğarsynova. Sühbat.– Almaty, Jazuşy, 1982.-179 b.
10. Gete. İ.V. On tomдық şyğarmalar jinağy. – Moskva, 1988.
11. Oñğarsynova. F.Şilde. – Almaty, Jazuşy, 1978. – 318 b.
12. Älimqulov T. Jumbaқ jan. – Almaty, Jazuşy, 1972. -132 b.